

UNA ARQUEOLOGIA DE LA HISTÒRIA

En aquesta exposició tenim intenció de determinar el punt d'emergència de la filosofia de la història amb un procediment genealògic especial com és l'arqueologia del saber, teoritzada per Foucault, utilitzant-la en l'àmbit específic de la història.

La història de la història dona raó que la història, en la qual cal distingir quatre nivells significatius —1) La història com a fets passats; 2) història com una sèrie d'afirmacions sobre els fets passats; 3) història com a procés de recerca per a la reconstrucció dels fets passats; 4) història com a lògica de la història, sigui aquesta una teologia o una filosofia—, ha existit gairebé des dels primers pobles sedentaris i des dels orígens de l'escriptura. Però aquesta història de la història és una història de les idees, de la idea d'història en aquest cas, la qual constitueix el paradigma del pensament occidental des del segle XIX, sobretot en el camp de la historiografia, i es caracteritza pel fet d'ésser una aplicació transpositiva de l'esquema hegel·lià que mostra el saber començant des d'un *origen*, cercant *totalitats* i fonaments *transcendentals*, en un desenvolupament *continu*, pretesament *omnicomprensiu*, que sempre *legítima* un poder i que proposa el *subjecte humà* com a categoria transcendental. Aquest tipus d'història, anomenat —i rebutjat— per Nietzsche *wirkliche historie*, és a dir Història tradicional, que es troba actualment en el seu ocàs, ha estat criticat recentment per Foucault.

L'arqueologia troba l'emergència, *Entstehung*, i no l'origen, *Ursprung*, de la història, és a dir, una discontinuïtat oblidada per la història tradicional, que separa netament aquella història historicista que neix amb la filosofia de la història al segle XVIII, de les que existiren anteriorment.

L'arqueologia no es demana metafísicament «què és la història?», sinó «com funciona?»; com funciona dins l'ordre del saber d'una determinada època. Això ens demostra que, per exemple la història que teoritza un Maquiavel no és ni molt menys inferior a la de Hegel, com si fos un llunyà pas previ i necessari d'aquest últim. La història de Maquiavel funciona dins l'*episteme* renaixentista d'una forma relativament autònoma respecte a altres períodes històrics i, per tant, hom pot afirmar que és la millor teorització per a una època com la seva, de tan peculiar ontologia. Cal respectar les discontinuïtats si hom no vol utilitzar autors com Maquiavel per a legitimar un paradigma històric com l'hegelià, i cobrir la diferència amb la màscara del Mateix. L'arqueologia trenca l'esquema teleològic i no identifica conceptualitzacions que, encara que resideixin sota el mateix nom d'«història», són una altra cosa ben diferent d'allò que concebem per història, com és el cas d'un Ciceró o d'un Tàcit. Per tant, aquesta història que neix en el classicisme i que s'imposa definitivament al segle XIX com a categoria d'autointel·ligibilitat, i que encara perdura al segle XX oportunament modificada, recorre paral·lelament l'ascens de la burgesia devers el poder i la seva hegemonia, convertint-se en la forma com el capitalisme s'ha pensat a si mateix.

Almenys tres han estat les condicions necessàries per a l'emergència de la filosofia de la història, que durant el Renaixement es troben disseminades, però que en el Classicisme s'entrellacen i consoliden. Els tres factors que constitueixen el joc de forces positives que donen peu a l'emergència de la història són: 1) una *revolució metodològica* en la historiografia; 2) la naixença de la *subjectivitat*; 3) la irrupció de la categoria de *progrés*. Vegem-ho detalladament:

1) Al voltant del segle XVII Europa sofreix una autèntica revolució metodològica a diversos nivells: d'una banda, el debat de la *mathesis universalis* que predominava paradigmàticament sobre els altres mètodes, ja que era considerada com la Ciència Universal de l'Ordre des del redescobriments d'Euclides, que implicava pensadors com Spinoza, Descartes o Saccheri; i d'altra banda, subterràniament, el debat de disciplines restringides com la geografia o la cronologia, o de la mateixa historiografia (la crítica de les fonts) en autors com Voss, Bolinbroke o Popeliniere. Aquesta proliferació de tractats metodològics sobre l'art d'historiar han estat sovint oblidats per la historiografia filosòfica, ja que únicament utilitza els «grans» textos prefixats. Aquests textos que operen a l'ombra de la *mathesis* preparen la seva fi.

2) Els fonaments de la subjectivitat, aquells que portaren a la constitució de la subjectivitat psicològica i del subjecte transcendental, es troben en el camp del dret. El teòleg espanyol Francisco de Vitoria és un dels primers teoritzadors de la qüestió, quan postula una natura humana independent de la fe i del món sobrenatural. Vitoria i altres pensadors contemporanis estableixen una antropologia que constitueix l'home com a figura epistèmica d'intel·ligibilitat, per a un món dominat per la burgesia. El dret de gents i l'estudi dels salvatges formen la categoria de subjecte epistemològic-polític com a universal.

3) El progrés neix també de l'observació dels salvatges i de la consegüent legitimació dels pobles explotadors sobre els explotats; i de la

promesa d'una economia mercantil que utilitza les idees de llibertat i felicitat com un ideal regulatiu al qual l'home tendeix irreversiblement a causa de l'augment inductiu del coneixement i de la perfectibilitat de la raó.

Aquestes tres diverses problemàtiques, científicitat, subjectivitat i progrés, s'entrellacen possibilitant l'emergència de la filosofia de la història del modern historicisme. Per a verificar això hauríem de tenir en compte un *corpus* d'enunciats regulars provinents de diferents autors, com podrien ésser Bodino, Vico i Condorcet, però per simplificar la qüestió ens referirem exclusivament a Vico, com a model, ja que el creiem força representatiu.

Vicó és el primer filòsof que fa de la història una ciència, revolucionant la metodologia historiogràfica d'una forma qualitativament superior.

Ell és l'indicador del mètode comparatiu, és pioner en la consideració del llenguatge i dels mites com a expressions de les cultures, i en la interpretació econòmica d'aquestes. Vico duu a terme en l'àmbit de la cultura una revolució tan important com la que Galileo féu en el camp de la natura: refusa la deducció geomètrica *a priori*, i aplica la inducció baconiana, tot instituint la preeminència dels documents, acceptant la pluralitat metodològica per a l'estudi d'aquests, esquerdant la *mathesis* que s'imposava com l'únic mètode. Ni tan sols els il·lustrats com Voltaire consideraren la història com a ciència. En l'Enciclopèdia francesa la història es classifica dins la facultat de la *Memòria*, i no de la *Raó*, on hi ha les ciències de l'home com la Moral. Això es referma en l'article «Història», que escriu Voltaire. La Raó no pertany a la Història o la Història no pertany a la Raó. Per als enciclopedistes la història és una mena de *col·leccionisme*, és la recol·lecció arbitrària de fets per a enaldir una civilització. No és una ciència. Per aquest motiu Vico pot ésser considerat més important que Condorcet, ja que aquest encaixa encara dins l'epistemologia cartesiana.

Vico, amb l'epistemologia del *verum-factum*, enuncia que l'home solament coneix allò que fa. Amb aquesta operació recupera la subjectivitat fonamentant-la metafísicament en servir-se'n per a establir la distinció entre ciències de l'home i ciències de la natura. L'home pot conèixer la història perquè és ell qui la fa. Això li dona l'estatut de ciència, de ciència nova. Per tant, si la història és ciència perquè l'home mateix la fa, es produeix un veritable gir copernicà; el desplaçament de Déu i l'allunyament de la natura. Solament quan l'home fa la història, pot existir la ciència de la història. Aquesta no podria existir si era Déu o la Fortuna qui la feien, i per tant abans de la ciència de la història, abans de la metodologia que la possibilita, no podia existir una lògica de la història reconixedora per l'home. Quan en virtut del *verum-factum* l'home es transforma en subjecte de coneixement, historicitat i moralitat aniran juntes, i lligant-se al teleologisme del progrés possibilitaran la primera filosofia de la història.

Pel que fa al progrés, Vico proposa una idea primitiva, però moderna al cap i a la fi. És defineix pels *corsi* inductivament reversibles, ja que l'apel·lació als *ricorsi* tan sols és un artifici per a no haver d'afirmar a priori la impossibilitat d'una involució del gènere humà com la que Vico diu que

va esdevenir a l'Edat Mitjana. *A posteriori* és quan Vico justifica la fe en el progrés, per tal com entén la raó com a dinàmica, i no estàtica com Hobbes, en constant desplegament, i no ja donada i ocultada com també en Hobbes. En Maquiavel els homes no poden fer sinó col·laborar amb el propi destí, i no poden aturar-lo, ni modificar-lo. En canvi, en Vico els homes poden, en virtut de la unió de ciència i consciència, aturar la possible decadència de la humanitat. La història per a Vico no serà ja la simple narració d'una sèrie d'esdeveniments de la natura humana estàtica, sinó la lògica de l'evolució d'una natura humana, social i dinàmica. Per a Vico la història no és cíclica com ha pretès Löwith; l'acumulació inductiva del saber la transforma en un desenvolupament espiral: la història no es repeteix.

Vico ens ha servit per a modelitzar l'emergència de la història tradicional i de la filosofia de la història, que es dona en la perifèria de l'*episteme* del classicisme, i del qual, mitjançant una heurística positiva de la seva teoria de la història, es deriva l'historicisme pròpiament dit que dominarà al segle XIX, com el de Hegel, el qual, per cert, llegí la *Scienza nuova* de Vico en una traducció alemanya del 1822, a que sembla que fins i tot postil·là.

L'arqueologia del saber, que és la tècnica que ens permet de construir la ideologia de l'historicisme, la història tradicional, és alhora una alternativa a aquesta, quelcom de semblant a allò que proposava Nietzsche: una història efectiva, sense providències ni causes finals, determinada per la voluntat de puixança, i assentada en tres usos: 1) el paròdic, destructor de la realitat; 2) el dissociatiu, destructor de la identitat; 3) el sacrificial, destructor de la veritat.

L'arqueologia de la història no es mira els fets des de dalt d'una muntanya hegeliana, com si aquesta fos la culminació absoluta de tot el passat, a més de garant de la veritat a causa del seu lloc privilegiat, sinó que els considera, valgui la metàfora, des de dalt d'una duna de les tantes que pot haver-hi en un desert, on des de cada una es veu una part del món relativa i incompleta i totes valen el mateix perquè les unes s'amaguen a les altres. L'arqueologia és rizomàtica; la història tradicional, arboreescent. Per això ens sembla que més important que el debat sobre el naixement de la filosofia de la història, és parlar de la mort d'aquesta història tradicional que agonitza, de la mort de l'home.

Rais BUSOM ZABALA